

kifejezéseket jegyzetben magyarázzuk, a magyar szavak régies alakjának — a szövegösszefüggésre alapuló — értelmezését viszont az olvasóra bizzuk. Az átírást és szöveggondozást Gaal György készítette.

¹ Kénesi Tözsér János—Uzoni Fosztó István — Kozma Mihály — Kozma Gergely: *Historia ecclesiastica Transylvano — unitaria* III.k. 670. l.

² KerMagv LXIV (1932) 81,105,107. 108; LXV(1933)80, 191, 192; LXVI(1934) 13, 14, 71, 79, 81.

³ Agh István (1709—1786) a kolozsvári unitárius főiskola tanára és rektora; 1758-tól 1786-ig az unitárius egyház püspöke.

⁴ A jegyzőkönyv esperesi és püspöki vizitációs jegyzőkönyveket, valamint gondnokok számadásait és bejegyzéseit tartalmazza 1764-től 1806-ig.

⁵ A jegyzőkönyv 6. és 8. lapján 1767 és 1768 évi bejegyzések vannak; a szabályzat szövege után pedig a 20. oldalon egy 1768 évi vizitációs jegyzőkönyv következik.

⁶ penitencia — vezeklés, bűnbánat

⁷ prófécia — jóslás, jövendőmondás

⁸ kulináris — konyhai, parlagias

⁹ extemporális — rögtönző

¹⁰ Generale Consistorium — Főtanács

¹¹ invokáció — előfohász

¹² antifonia — a zsoltárokat bevezető (vagy befejező) kétszólamú ének

¹³ a fölösleges *ami* szót kihagytuk

¹⁴ regula — szabály

¹⁵ filia — leányegyházközség

¹⁶ sollemnitas — ünnepély, ünnepség

¹⁷ kopulál — összekapcsol, összeesket

¹⁸ oráció — szónoklat, beszéd

¹⁹ magisztrátus — elöljáróság, itt: közigazgatási vezető szervek

²⁰ convencal — meggyőződik, megbizonyosodik

²¹ jurista — jogász

²² A fölösleges *az* szót kihagytuk

²³ diszpenzál — felment

²⁴ A fölöslegesen megismételt *azt* szót kihagytuk

²⁵ 3 forint büntetés terhe alatt

²⁶ excessus — túlkapás, kihágás

JAKAB DÉNES

ADALÉK BRASSAI SÁMUEL ÉLETRAJZÁHOZ

Brassai Sámuel széles területen mozgó érdeklődési körén végig tekintve, bámulattal könyveljük el sokoldalúságát, melynek kisebb jelentőségű és kevésbé nyilvántartott, de mégis jellemző ténye az ő szent-
ábrahámi földtulajdonosi mivolta.

Hogyan lett Brassai földtulajdonos Szentábrahámon?

Brassairól szóló könyvében¹ Dr. Boros György említi, hogy „Egyszer Szentábrahámon (Udvarhely megye) járt, hogy számba vegye ottani kis birtokát, melyet rokonai ajánlatára vásárolt volt pár ezer forinton [...] Meglátogatta rokonát, Wass Miklósnét² kivel mindig jó viszonyban volt, mint legidősebb kortársával. Wassné a tudós asszonyok közé tartozott. Rengeteget olvasott, jól találták együtt magukat“.

A nevezett birtokkal kapcsolatos közelebbi adatokat egy 1883. május 24-én Székelyudvarhelyen keltezett alábbi okmány alapján ismerjük.

“ADÁSVÉTELI SZERZŐDÉS”

Mely a mai előirt napon következőkép köttetett, úm.:

1-ör Dr. Brassai Sámuel kolozsvári lakos magára és örökösire vállalva a szavatosságot, tehermentesen öröktulajdoni joggal eladja és tettelegesen átengedi a szentábrahámi 97 számú [telek]k[önyv]ben A+9,10 rend 1531, 1532, 1567, 1568, 1579, 1570 h[ely]r[ajz] számú 6 f[orin]t 37 kr[ajcár] tisztajövedelmű szántóföldet id. Hegedüs Mihály szentábrahámi lakosnak, kölcsönösen megállapított négyszázforint vételárért, mely vételárnak a nevezett vevő által történt lefizetését ezennel nyugtatván, egyuttal beleegyeznek, miszerint ezen ingatlanokra nézve nevezett vevő javára a tulajdonjog kihallgatásán kívül nyilvánkönyvileg bekebeleztessek.

2-or id. Hegedüs Mihály, Dr. Brassai Sámueltól az általa lefizetett 400 f[orin]t[o]k[ért] o. é. örökösen megvéve s annak tetteleges birtoklásába is mai napon lépve, e naptól fogva minden róla járandó adót s egyéb közterheket, nemkülönben az átírási és százaléki költségeket viselendi.

3-or Mindkét fél az érték felén túli sérelem kifogásáról önkéntesen lemondott.

Minek hitelül e szerződést a megkért tanúk előtt felolvasás, magyarázás és elfogadás után írták alá.

Kelt Sz. Udvarhelyen 1883 Maj 24.

(két tanú)

olvashatatlan aláírás

Dr. Brassai Sámuel
k.k. egyetemi tanár
eladó (sajátkezű aláírás)
id. Hegedüs Mihály
(„keresztet nyom“)
névírő és tanú Fekete János

A szerződés hátlapján: „Érk. 1883 Május 26-án 1351 sz.a. Ezen okmány alapján a tulajdonjoga Szentábrahámi 289 sz. [...] A + 2,3 rend 1530, 1531, 1532, 1567, 1568, 1569, 1570 h[ely]r[ajz]szám alatti ingatlanra id. Hegedüs Mihály javára bekebelezetett.

A Sz[ékely]keresztúri kir[ályi] járásbíróság telekkönyvi hivatala 1883 Május 29-én, pecsét; aláírás Sófalvi Ferencz kir[ályi] telekk[önyv]vezető“

A kataszteri telekkönyv szerint⁴ az 1530, 1531 helyrajz számú 1255 telekkönyvi szám alatt szereplő birtoktest 1 hold 629 négyszögöl területű ötödosztályú szántóföld, továbbá az 1532 helyrajz számú, 1246 telekkönyvi szám alatt levő 129 négyszögöl ötödosztályú szántóföld, az 1567, 1568,

1570 helyrajz számú 1316 telekkönyvi szám alatt pedig 2 hold 156 négyszögöl ötödosztályú szántóföld. Az 1569 helyrajz számú 1317 telekkönyvi szám alatt levő mindössze 466 négyszögöl rét.

Eszerint Brassai Sámuel összes szentábrahámi birtoka 3 hold 1380 négyszögöl; ami a ma használatban levő területmérés szerint 2,24 hektár.

A birtoktest az Ing völgye Harcsád alja határrész „Csöpögő“ nevű helyén van, amit Hegedüs Mihály utódai bírtak és a helybeli termelőszövetkezet megalakulásakor adtak közös tulajdonba.⁵

1885 előtti telekkönyvi adatok hiányában, ma már pontosan nem lehet megállapítani, hogy kitől és mikor vásárolta Brassai. A telekkönyvben szereplő szomszéd tulajdonosok során végig tekintve feltételezhető, hogy az eladó Jakabházi András lehetett, akiről tudjuk, hogy szentábrahámi nagybirtokos volt és az 1571 helyrajz számú 1318 telekkönyvi szám alatt 577 négyszögöl rét 1885 után is tulajdonában van.⁶ A vásárlás valószínű idejét 1859 utánra tehetjük, amikor Brassai újból visszatért Kolozsvárra és egy rövid ideig (1859—1862) az Unitárius Kollégium tanára lett.

1883-ban a szentábrahámi birtok eladásának évében egyetemi tanári állásából nyugdíjba vonul s megváltik az *Összehasonlító Irodalomtörténeti Lapok* szerkesztésétől is. 1884-ben viszont a Dávid Ferenc Egylet elnökévé választja meg az Unitárius Egyház.

JEGYZETEK

¹ Dr. Brassai Sámuel élete. Kolozsvár. 1927. 330; ugyanezt a tényt idézi Mikó Imre: *Az utolsó erdélyi polihisztor*. Kriterion, Bukarest, 1971, 275.

² Wass Miklósné, Abrudbányai Szabó Sámuel leánya, Anna, Brassai Sámuel unokanővére. (Lásd Boros Gy. i.m. 36. oldal mellé csatolt családfát), kinek emléke még szájhagyományban él Szentábrahámon. Eszerint Wass Miklós szentábrahámi birtokos telke Alszegeben a Gagy patak hídja mellett volt (az udvarház maradványa még áll); az 1848-as forradalom és az azt követő Makk-féle összeesküvés részvevője volt, kit felesége úgy „mentett meg“ a megtorlástól, hogy férjét megmérgezte, s mire az elfogatási paranccsal megérkeztek a katonák, Wass Miklós már halott volt.

Az özvegy azután visszavonult, senkit sem fogadott, csak Brassait, aki mindig fekete hintóval érkezett. (A szóbeli hagyományt özv. Szikszai Jenőné Lőrincz Zsuzsanna. 86 éves, közlése alapján adom.)

³ Az Adás-vevési Szerződés özv. Hegedüs Sándorné Fekete Róza szentábrahámi lakos tulajdonában van, aki készséggel bocsátotta rendelkezésemre.

⁴ A kataszteri telekkönyv címlapja: Udvarhely megye — Sz-Kereszturi becselőjárás — Másolat — Szent Ábrahám adóközség KATASTERI TELEKKÖNYVE —; a belső lapon: Hivatalos használatra kiadtuk Kolozsvárott 1885 április hó 14-kén; pecsét, olvashatatlan aláírás, kataszteri titkár — Másolta és összeolvasta Kolozsvárt 1885 április 14-én Ludvig József szak.munkás.

⁵ A telekkönyv megjegyzési rovata. A „Csöpögő“ névmeghatározás a helyiek tanúsága szerint.

⁶ Jakabházi András szül. 1835-ben, meghalt 1906-ban, volt keblitanacosos. Emlékét őrzi egy ma is használatban lévő úrvacsorai kehely, ilyen felirattal: „Jakab-

házi András emlékére Lőrincz Róza neje 1907“; ennek hasonmása szintén használatban van, melyen ez a felirat olvasható: „özv. Jakabházi Andrásné Lőrinczi Róza emlékére.“ Jakabházi András és neje sírja az egyházi sírok között van nyilvánartva.

ZSIGMOND FERENC

A BESZÉD, MINT MŰALKOTÁS

A beszéd, mint műalkotás nagyobb hallgatóság meggyőzésére készül, melyet előszóban mondunk el. Aki kiáll hallgatósága elé, saját meggyőzését szeretné elfogadtatni. Babits Mihály így vélekedik a szónokról: „A szónoklás tudománya a rábeszélés tudománya . . . A görögöknél, a rómaiaknál ez volt az élet iskolája . . . Nagy szónok nem lehet hamis ügy szónoka: tudatosan soha. A jó szónok elsősorban igaz ember. Hol találsz annyi nemes gondolatot, emelkedett érzést, mint a nagy szónokokban . . .“

Többfajta beszédtypust ismerünk. Van *politikai* beszéd, mely egy ország, egy nemzet figyelmét is felkelti. A *jogi* beszédhez tartozik a vád- és védőbeszéd, melynek célja a bíróság meggyőzése. Számítalan válfaja van a társadalmi élet beszédeinek. Alig van ember, aki valamilyen alkalommal meg ne szólalt volna. Az volna a kívánalom, ha mindenki megtanulna szépen beszélni, mondatokat rögtönözni. Hisz sokszor kell emlékbeszédet tartani, nyugalomba vonuló munkatársakat búcsúztatni, születés, házasság, névnap, temetés stb. alkalmával köszöntőt vagy gyászbeszédet mondani. A beszéd fajtái közé tartoznak az avatási, az ismeretterjesztő, a tudományos konferenciák előadásai, stb. Számunkra természetesen a legfontosabb az egyházi beszéd, a prédikáció és a szertartási beszédek: keresztelés, esketés, temetés.

A beszéd mint műalkotás és így a prédikáció is három fő részből áll: bevezetés, tárgyalás, befejezés.

A bevezetésben a hallgatóság jóindulatát, érdeklődését kell felkeltenünk. Ezt nevezték régen *captatio benevolentiae*-nek. Tehát már a bevezetésben meg kell nyernünk a hallgatóság figyelmét, rokonszenvét. Vázolnunk kell röviden a beszéd tartalmát és célját. Kiváló szónokokat sorolhatunk fel Cicerótól napjainkig, akik mesterei voltak a művészi bevezetésnek.

A beszéd gerince a tárgyalás, ahol részletesen kifejtjük témánkat. Ennek lényeges pontja az érvelés, a bizonyítás és a cáfolás. Az idézetek és az adatok a beszéd alapgondolatát szolgálják. Kerüljük a tárgyhoz nem tartozó epizódokat. Főöslegesen a sok ismétlés. Ez unalmassá teheti az előadást. Ügyelnünk kell arra, hogy a hallgatóság érdeklődését egy pillanatra se veszítsük el.

Igen lényeges a jó befejezés. A befejezés keretében összefoglaljuk az elmondottakat. Itt domborodik ki a beszéd érzelmi-indulati eleme. A hallgatóság az utolsó mondatok élményanyagát viszi magával.